

УДК 94(477+438)“1943”:[316.658:328.181:070:654.19]“1991/2016”

Оксана КАЛИЩУК

ПОЛІТИЧНІ ДИСКУСІЇ ЩОДО ВОЛИНСЬКИХ ПОДІЙ У ПОЛЬСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

Подано міркування щодо вшанування жертв Волинської трагедії в парламенті Республіки Польща. Стаття ґрунтується на аналізі стенографічних звітів засідань Сейму, стенограм засідань парламентських комітетів, а також медійних повідомлень, опублікованих в ЗМІ, та матеріалів з Інтернету. Здійснено синтез польських дебатів, висловлено думки щодо політики пам'яті в контексті пам'яті жертв подій на Волині. Проаналізовано дебати й законодавчий процес у польському парламенті в період 1991–2016 рр. стосовно антипольської діяльності ОУН-УПА; розглянуто питання, пов'язані з вшануванням жертв драматичних подій минулого. Відображено еволюцію польської політики пам'яті в Третій Польській Республіці.

Ключові слова: волинська трагедія, Сейм, Сенат, ухвала.

Так уже склалося, що сучасні українсько-польські відносини наздоганяє минуле. Від часу становлення незалежних Польської (1989) та Української (1991) держав делікатні сторінки спільної історії ставали предметом жвавих обговорень у міждержавних відносинах та суспільному дискурсі. При цьому частіше й голосніше до розмови долучаються публіцисти, політики й просто аматори. У фахівців же все більше занепокоєння викликає щораз сильніший зв'язок історії з політикою.

Поступово Волинь як символ непростих і трагічних сторінок українсько-польської історії починає висуватися на центральне місце в польській історичній пам'яті. Побіжного погляду досить, щоб зрозуміти, наскільки у Польщі важливим стало поширення знань про події на західних землях України в роки Другої світової війни¹. Іншою важливою складовою функціонування волинської теми в сучасному суспільному дискурсі стала її надмірна політизація. Активна участь у “волинській” дискусії політиків, політологів, публіцистів, журналістів значною мірою знівелювала необхідність серйозних та ретельних наукових студій. Щобільше, проблему Волині⁴³ неодноразово обговорювали у парламентських стінах.

Уперше тема вшанування жертв волинської трагедії у польському парламенті прозвучала у зв'язку з 60-ми роковинами у 2003 р. Тоді було наголошено, що “трагедію поляків, яких вбивали і виганяли з місць їхнього проживання збройні формування українців, супроводжували рівно страждання українського мирного

¹ *Калищук О.* У тіні Волині? Історія vs пам'ять / О. Калищук. – Львів, 2016. – С. 46–62.

населення – жертв польських збройних акцій”², тобто йшлося про спільну трагедію двох народів. І саме в цьому потрібно вбачати головну відмінність декларації Кучми-Квасьневського та парламентів від поточної резолюції польського парламенту. Тоді сторони намагалися уникнути конфронтації і почути та зрозуміти одна одну, а не звинувачувати в усіх смертних гріхах.

Щоправда, визнаймо, що обговорення постанови і в українському, і в польському парламентах було непростим і викликало бурхливі дискусії. Не випадково Александр Малаховський охарактеризував це обговорення як “день ненависті”³. Уже тоді польські праві домагалися означення волинських подій терміном “геноцид”. Під час парламентських слухань, крім компромісного й узгодженого варіанта, партії “Право і справедливість” (Prawo i Sprawiedliwość, PiS) та “Ліга польських родин” (Liga Polskich Rodin) запропонували ще один проєкт, який передбачав внесення до тексту рішення засідання поняття “геноцид”, яке, на думку авторів, краще характеризувало трагедію поляків. Тоді навіть ті парламентарі з інших фракцій (“Союз демократичної лівиці”, “Громадянська платформа”, “Союз праці”), які поділяли таку позицію, розуміли, що в такому вигляді текст не прийме український партнер. Урешті-решт Сейм прийняв рішення 323 голосами “за”, а праві сприйняли його як “фальшиву ноту поєднання”⁴. Симптоматичним є коментар з приводу заяви парламентів України і Польщі однієї з найвідоміших речниць кресових поглядів Еви Семашко, яка твердила про її неприйнятність: “З моральної точки зору її не можна сприйняти – на одній площині поставлено злочин геноциду з оборонними чи нечисленими відплатними акціями. Це відбулося під тиском українських націоналістичних середовищ і свідчить про те, наскільки впливовими вони є в Україні”⁵.

Питання вшанування жертв українсько-польського протистояння час до часу поверталось в стіни польського парламенту. Так, 2008 р. віцемаршалок Сейму та співголова парламентського представництва PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe) Ярослав Каліновський (Jarosław Kalinowski) подав проєкт ухвали щодо визнання 11 липня Днем мучеництва кресов’ян. Однак Броніслав Коморовський (Bronisław Komorowski), тоді маршалок Сейму, не поставив цього питання на голосування. Аналогічно вчинив і наступний керівник парламенту – Гжегож Схетина (Grzegorz Schetyna). 15 липня 2009 р. Сейм прийняв ухвалу щодо трагічної долі поляків на Східних Кресах. Парламентарі без дискусій визначили волинські події “етнічними чистками з ознаками геноциду”. Тоді на шпальтах українського тижневика “Наше слово” це рішення було названо правильним ходом, а саму ухвалу збалансованою і розумною⁶.

² Про схвалення українсько-польської парламентської заяви у зв’язку з 60-ю річницею волинської трагедії: постановою Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 7. – С. 224.

³ *Małachowski A.* Znowu dzień nienawiści w Sejmie [Reżim elektronowy] / Aleksander Małachowski // *Przegląd*. – 2003. – Nr 29 (14 lipca). – Warunki dostępu: <http://www.tygodnikprzegląd.pl/znowu-dzien-nienawisci-sejmie/>

⁴ *Falszywa nuta “pojednania”* // *Myśl Polska*. – 2003. – 20–27 lipca. – S. 3.

⁵ *Rzeczpospolita*. – 2003. – 8 lipca.

⁶ *Присташи Я.* Сейм вшанував жертви Волині 1943–44 рр. / Я. Присташи // *Наше слово*. – 2009. – 26 липня.

Знову тема вшанування пам'яті жертв українсько-польського протистояння прозвучала 2012 року. Чотири парламентські фракції (клуби) зареєстрували проєкт постанови для встановлення Дня пам'яті мучеництва кресов'ян. При цьому у двох з них було вжито термін “геноцид” (авторства PiS і SP), у проєкті від PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe) використали формулювання “ознаки геноциду”. Не міг розраховувати на підтримку правих середовищ та кресов'яцьких організацій проєкт SLD (Sojusz Lewicy Demokratycznej), у якому йшлося: “Пригадуємо цей драматичний фрагмент історії важкого українсько-польського сусідства, в якому обидві сторони мають свої темні карти до пам'яті й перестороги”. Зрештою, тоді голосування також не відбулося. Маршалок Сейму Ева Копач (Ewa Kopacz) обґрунтувала це необхідністю напрацювання єдиного спільного проєкту, який би отримав більшість під час голосування.

Цілком передбачувано 70-ту річницю волинських подій польський парламент не обійшов своєю увагою. І вже перші інформації щодо можливої ухвали викликали неоднозначну оцінку в Україні. Тоді на розгляд було запропоновано проєкти від Громадянської платформи (Platforma Obywatelska (PO), Права і справедливості (Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Союзу демократичної лівиці (Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) і солідарної Польщі (Solidarna Polska (SP), які розглядала Комісія з питань культури і засобів масової інформації (Komisja Kultury i Środków Przekazu). Ще більш прикметно, що головним каменем спотикання під час обговорення стало саме питання дефініції, термінології, а кажучи точніше – вживання у рішенні парламенту поняття “геноцид”. За день до голосування парламентарі дискутували над правкою, яку внесла фракція “Солідарна Польща” (Solidarna Polska, SP), що звучала так: “волинський злочин щодо поляків з огляду на його організований і масовий характер – це злочин геноциду”. Саме таке означення відстоювали представники більшості фракцій, за винятком “Громадянської платформи” (Platforma obywatelska, PO). Однак міністр закордонних справ Радослав Сікорський з цього приводу зауважив: “за оцінкою польського посла в Києві, якщо загостримо нашу позицію, якщо приймемо ухвалу в радикальнішій формі, ніж це було попередньо, то це напевне не допоможе отримати згоду політичних сил України і може ускладнити європейські перспективи України”⁷. Вочевидь, таку позицію посадовця частина парламентарів розкритикувала. Серед інших нагадаємо позицію представника SLD Томаша Каміньського (Tomasz Kamiński) або посла Сейму від PSL Юзефа Зиха (Józef Zych). Останній формулював свою позицію так: “Тут не йдеться про жодне загострення відносин. Був би останнім, хто до цього закликав. Але є одна річ. Або стоїмо на ґрунті права... Пане міністре, між твердженнями “геноцид” і “ознаки геноциду” є тонка межа. І якщо лише ця тонка межа має загострити відносини з Україною і чимось зашкодити, то я цього напевне не розумію. Тут згадано про те, як п'ять років тому було прийнято ухвалу, і нині ... Але ж обставини могли змінитися, оскільки змінилися факти, оскільки дослідження...”⁸.

⁷ Sprawozdanie Stenograficzne z 45. Posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 lipca 2013 r. (dzień obrad). – Warszawa, 2013. – S. 286–287. [Reżim elektroniczny]. – Warunki dostępu: http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter7.nsf/0/9113CD34F0EE4376C1257BA6006E5CD5/0%24File/45_c_ksiazka.pdf

⁸ Там же.

У підсумку тоді за ухвалу голосували представники “Громадянської платформи”, Польської селянської партії (Polskie Stronnictwo Ludowe, PSL) і SLD, хоча й із застереженнями. Категоричною була фракція PiS, яка утрималася під час голосування. Серед інших звернімо увагу на позицію Руху Палікота, який не підтримав ухвали, аргументуючи це тим, що Сейм не є відповідним місцем для встановлення історичної правди. А лідер цього парламентського угруповання Януш Палікот (Janusz Palikot), назвав обговорення цієї теми в парламенті курйозним і вказав на 200-літню колонізацію поляками українських земель. В одному зі своїх інтерв’ю він заявив: “Не дивуймося, що українці так реагують по такій історії. Бо це не проста історія. Не можемо говорити про геноцид, не говорячи про польські злочини і польську колонізацію, Не заховуймо правди, і нехай вона буде відповідно названа в підручниках з історії”⁹.

Піднімали парламентарі й питання про встановлення 11 липня Днем пам’яті жертв волинської трагедії. Однак тоді проти таких намірів були Міністерство закордонних справ РП та представники “Громадянської платформи”. Тоді на засіданні Комісії Роберт Тишкевич (Robert Tyszkiewicz) слушно застерігав колег: “Акція викликає реакцію. Чи вживання значущих слів зменшить чи збільшить націоналістичні настрої в Україні? Пам’ятаймо, що ми повинні враховувати відповідальність і за процес історичного діалогу, і за примирення між народами, а це драматичне завдання (to jest dramatyczne zadanie przed nami). З одного боку, страшна історична правда, а з іншого – відповідальність за те, щоб ухвала не стала загрозою для важкого діалогу, який ми маємо з Україною”¹⁰. І хоча це питання тоді активно обговорювали польські парламентарі, однак рішення не було прийняте.

Гострі дискусії на тему волинських подій ліберальні медіа тоді назвали “голосуванням геноциду”, окреслюючи їх як публічні торги щодо патріотизму, конкурс на найгарячіших оборонців Вітчизни, вибори апостолів правди¹¹. Праві кола сприйняли результати парламентських слухань як камуфлювання правди й масштабів злочину¹².

Висновки аналітиків про відсутність шансів на узгодження позицій української та польської сторони з волинського питання дуже швидко були підтверджені¹³.

Звернімо увагу на одну цікаву деталь. Радикалізацію настроїв у польському парламенті добре характеризує теза сенатора, історика за фахом Яна Жарина (Jan Żaryn)¹⁴ про необхідність історичного наступу (“przeprowadzimy ofensywę

⁹ Palikot: jak demony się obudzą, to nieżywi zjedzą żywych [Reżim elektronowy]. – Warunki dostępu: <http://www.wprost.pl/ar/408131>

¹⁰ Pełny zapis posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu (nr 76) z dnia 12 czerwca 2013 r. [Reżim elektronowy]. – Warunki dostępu: <http://sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PosKomZrealizowane.xsp?komisja=KSP#76>

¹¹ Wroński P. Głosowanie ludobójstwa / Paweł Wroński // Gazeta Wyborcza. – 2013. – 13 lipca.

¹² Austyn M. Wołyńskie tabu: Sześć projektów, rozbieżne definicje, kamuflujące niekiedy prawdziwy charakter i skalę zbrodni – w sejmowej komisji kultury ruszają dziś prace nad projektami uchwał upamiętniających ludobójstwo na polskich Kresach / Marcin Austyn // Nasz Dziennik. – 2013. – 5 czerwca.

¹³ Bujak P. Polityczne spory o upamiętnienie zbrodni na Wołyniu w polskim parlamencie / Piotr Bujak // Pogranicze: Polish Borderlands Studies. – Opole, 2014. – Т 2. – Nr 1. – S. 98.

¹⁴ Ян Жарин (Jan Krzysztof Żaryn, 13 березня 1958 р.) – сенатор IX каденції, польський історик, який займається загалом історією католицької церкви у Польщі в 20 ст., діяльністю політичної еміграції після 1945 р. Від 11 січня 2006 р. до 9 квітня 2009 р. – директор освітнього бюро ІНП.

historyczną”). Ще восени 2015 р. пролунали його заяви з неновими ідеями про “Львів як місто завжди вірне Польщі, без якого немає польського народу”, про “український народ, не здатний до самоусвідомлення без допомоги поляків. Українці мають визнати свою провину за волинську різанину і визнати цю трагедію актом геноциду польського народу”¹⁵. Впродовж 2016 р. волинське питання час від часу лунало у стінах польського парламенту: 10 лютого у виступі Малгожати Голіньської (Małgorzata Golińska)¹⁶, 7 березня у запиті Артура Горського, 13 квітня у виступі Тереси Халас (Teresa Hałas)¹⁷.

Сенат РП 7 липня 2016 р. приймає ухвалу “у справі віддання шани жертвам геноциду, вчиненого українськими націоналістами над громадянами II РП”. У коментарях “Rzeczpospolitej” сенатор Роберт Гавел (Robert Gaweł), представник “Права і справедливості”, пояснював, що дефініцію “геноцид” використали ще й тому, що вбивства здійснювали з особливою жорстокістю. Він наголосив: “ми твердо сформулювали свою точку зору. Це Україна потребує нас для політики, економіки та оборони”¹⁸. Один із найдосвідченіших парламентарів Богдан Борусевич (Bogdan Borusewicz) на це зауважив: “Тоді загинуло кільканадцять тисяч українців! Дії поляків мали менший масштаб, але вони були такі самі жорстокі, як і дії другої сторони. Дискусія необхідна, але тільки спільна дискусія поляків та українців. Нам не можна бити палкою по голові Україну тому, що та нині слабка від нас!”. З політичних угруповань протестувала щодо ухвали “Громадянська платформа”, оскільки це приведе до погіршення відносин з Україною¹⁹. Її представник Богдан Борусевич під час дискусії звернув увагу на дві обставини: перша – неприпустимість і неконституційність вимагати прийняття тих чи інших рішень від Сейму, друга – зміст ухвали може призвести до “різних шаленств та глибинного націоналізму”²⁰. Ян Рулевський (Jan Rulewski) зазначив, що деякі її твердження заблокують майбутнє українсько-польських відносин і нагадують риторику Владіміра Жириновського. Саме це відкрите протистояння / битву між партіями PiS і PO (разом з очікуваннями кресов’яків) треба вважати одним із нових контекстів волинської теми у 2016 р.²¹

Однак Сейм, у якому більшість належить представникам “Права і справедливості”, відклав розгляд подібної ухвали. Одним із пояснень цього може бути небажання ускладнювати ситуацію України на саміті НАТО у Варшаві, який відбувався

¹⁵ Żaryn J. Przeprowadzimy ofensywę historyczną! [Reżim elektroniczny] / Jan Żaryn; rozm. przepr. Aleksander Szycht. – Warunki dostępu: <http://www/prawy.pl/z-kraju/11096-jan-zaryn-przeprowadzimy-ofensywe-historyczna>

¹⁶ Sprawozdanie Stenograficzne z 11. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 lutego 2016 r. (drugi dzień obrad). – Warszawa, 2016. – S. 243 [Reżim elektroniczny]. – Warunki dostępu: http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/05FFF623C697631BC1257F550060ED29/%24File/11_b_ksiazka_bis.pdf

¹⁷ Sprawozdanie Stenograficzne z 16. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 kwietnia 2016 r. (drugi dzień obrad). – Warszawa, 2016. – S. 210–211 [Reżim elektroniczny]. – Warunki dostępu: http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/53F1C469FFF8C73AC1257F9400554F70/%24File/16_b_ksiazka_bis.pdf

¹⁸ Ferfecki W. Ukraina boi się Wołynia / Wiktor Ferfecki, Rusłan Szoszyn // Rzeczpospolita. – 2016. – 13 lipca.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Baranowski Z. Sejm nie zdążył / Zenon Baranowski // Nasz Dziennik. – 2016. – 11 lipca. – S. 8.

²¹ Pięćak W. Cień Wołynia / Wojciech Pięćak // Tygodnik Powszechny. – 2016. – 17 lipca. – S. 20–24.

8–9 липня 2016 р. Це відразу спричинило звинувачення панівної еліти у зраді кресов'яцьких середовищ²² з боку угруповання Кукіз'15 (Kukiz'15), зокрема віцедармаршалка Сейму Станіслава Тишка (Stanisław Tyszka). Нагадаємо, що в альтернативному законопроекті від фракції Кукіз'15 (Kukiz'15, poseł Wojciech Bakun) в обґрунтуванні кваліфікації волинських подій як геноциду його автори покликаються на День пам'яті жертв Голокосту (27 січня), День пам'яті геноциду вірмен (24 квітня), День пам'яті жертв геноциду в Руанді (7 квітня). Про Дмитра Донцова, автора доктрини українського інтегрального націоналізму, зазначають, що він “формулює ідеї, дуже схожі на думки і постулати лідера Третього Рейху, які містить “Майн Кампф”²³. Опозиція критикувала більшість за “м'якість”, вказуючи, що Волинь'43 вшановують ухвалою, а не законом, себто документом, ієрархічно нижчим. Визначення “геноцид” отримали лише події 1943–1945 рр., тоді як кресов'яни жадали ширшого контексту. Роберт Вінницький (Robert Winnicki), лідер партії “Національний рух”, у своїй промові наголошував, що часові рамки “геноциду”, вказаного в постанові, надто вузькі і їх потрібно розширити від 1939 по 1947 р.²⁴

Це дає змогу припустити, що PiS, з одного боку, розуміє, наскільки наявність бандерівської символіки в сучасній Україні дратує та ображає родини загиблих, а це, своєю чергою, не дозволяє мовчати; з іншого боку, угруповання Ярослава Качиньського не хоче, щоб суперечки щодо минулого призвели до погіршення українсько-польських відносин. Тим паче, за обставин, коли є сусід, який би прагнув отримати максимальний зиск від суперечок Києва й Варшави²⁵. Хоча саме це й стало тривожним сигналом. Адже серед усього іншого з трибуни Сейму вперше пролунав сумнів у тому, що Україна воює з Росією. Його висловив Януш Саноцький (Janusz Sanocki): “Нам кажуть, що ми повинні піти на поступки, бо Україна воює з Росією. Україна не воює з Росією! Не во-ю-є! Можете це перевірити”²⁶. Інший парламентар (Юзеф Бринкус / Józef Brynkus) висловив застереження щодо необхідності згадки про російську агресію у волинській ухвалі²⁷.

Як і 2013 р. найгострішою темою обговорення стало питання, який термін вжити для означення того, що відбувалося на західних землях України в роки Другої світової війни. Прикметними стали в устах польських парламентарів порівняння з радянським та німецьким геноцидом польського народу (Mieczysław Kazimierz

²² Самі ж кресов'яки блискавично організували демонстрації перед Сеймом (див.: *Ferfecki W. Starcie o Wołyń / Wiktor Ferfecki // Rzeczpospolita. – 2016. – 8 липца.*

²³ Poselski projekt ustawy o ustanowieniu 11 lipca Narodowym Dniem Pamięci Ofiar Ludobójstwa dokonanego przez OUN-UPA na obywatelach polskich Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej [Reżim elektronowy]. – Warunki dostępu: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/5DFAF429E553A629C1257F9300303DE6/%24File/407.pdf>

²⁴ Sprawozdanie Stenograficzne z 23. Posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 22 lipca 2016 r. (czwarty dzień obrad). – Warszawa, 2016. – S. 466. [Reżim elektronowy]. – Warunki dostępu: http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/8E19C062BBB0D7C5C1257FF80074F0DD/%24File/23_d_ksiazka_bis.pdf

²⁵ *Memches F. Kłopot PiS z Wołyniem / Filip Memches // Rzeczpospolita. – 2016. – 8 липца.*

²⁶ Sprawozdanie Stenograficzne z 23. Posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lipca 2016 r. (drugi dzień obrad). – Warszawa, 2016. – S. 234. [Reżim elektronowy]. – Warunki dostępu: http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/B241526A8B66391AC1257FF6005FB345/%24File/23_b_ksiazka.pdf

²⁷ *Ibidem.*

Baszko, Sylwester Chruszcz), означення як польського Голокосту (Ireneusz Zyska, Robert Winnicki)²⁸. Посол Іренеуш Зиска (Ireneusz Zyska) взагалі стверджував, що жорстокість злочинців та розміри вбивств не мають собі рівних у сучасній світовій історії. Ельжбета Боровська (Elżbieta Borowska) використала парламентську трибуну, щоб перераховувати “способи мордування” поляків.

Одним із принципових моментів дискусії було встановлення національного Дня пам’яті саме 11 липня, на чому наполягали лідери кресов’яцьких організацій. Під час обговорення PiS пропонував як альтернативні дати 17 вересня (початок агресії СРСР на Польщу) чи 11 серпня (початок етнічних чисток поляків у СРСР за наказом наркома Миколи Єжова). Цікавою є й інша деталь. У резолюції 2013 р. серед перерахованих формацій, які брали участь у етнічних чистках поляків на колишніх землях Другої Речі Посполитої, було згадано лише дві – ОУН і УПА. В постанові 2016 р. до ОУН і УПА додано також сформовану з українців дивізію СС “Галичина” та “інші українські формації, які співпрацювали з німцями”. У залі Сейму не сприймали погляд на ці організації як структури, які воювали за незалежність України. Адже “Українська повстанська армія не воювала з німецькими окупантами, але мордувала польських громадян” (Бернадета Криницька/Bernadeta Krynicka). Тим паче, поза увагою залишилася боротьба ОУН і УПА з радянським режимом.

Засадничою і принциповою тезою, яка пояснює перебіг дискусії в польському Сеймі, є теза Міхала Дворчика (Michał Dworczyk), який представляв ухвалу, що “факт геноциду не підлягає дискусії”. Саме такий односторонній підхід видається найменш придатним для розгляду питань міждержавних та міжнаціональних відносин. Сприйняття як зради консультацій з українською стороною, “нащадками тих, хто мордував громадян Другої Речі Посполитої на кресах” (Войцех Бакунь / Wojciech Bakun), навряд чи сприятиме позитивному процесу.

До того ж, в ухвалах польського парламенту 2016 р. не прозвучало знаменитої формули примирення “Пробачаємо і просимо пробачення”²⁹. Нині можна твердити, що накладання формули польсько-німецького примирення на українсько-польські відносини не спрацювало. І цьому, ймовірно, є ціла низка причин. По-перше, коли розпочинався / відбувався процес польсько-німецького примирення, значна кількість і жертв, і катів були живими. Це знімало питання персональної відповідальності за ті чи ті дії та потребу поррахунків із власним сумлінням. Коли ж перед українським та польським суспільствами постало “волинське” питання, то цей прямий зв’язок був відсутній і час до часу виникало запитання: “Чому я

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Слід нагадати, що ця формула не була винаходом для процесу українсько-польського примирення. У 1965 р. польські єпископи звернулися до німецьких єпископів з “Відозвою” (листом), яка містила пропозицію налагодити співпрацю. Йшлося про взаємне примирення через церкву двох народів – польського та німецького. У зверненні вказувалося на складні відносини на польсько-німецькому пограниччі впродовж тисячолітньої історії і особливо під час Другої світової війни. Важливого морального й політичного характеру набув заклик взаємного примирення та поєднання, які містили знамениті нині слова “Простягаємо до вас (...) наші руки, пробачаємо і просимо пробачення”. Цей лист став початком польсько-німецького порозуміння. На той час не минуло і двох десятиліть після жаків Другої світової війни. Багато хто у Польщі, навіть серед віруючих, не міг припустити думки, що поляки можуть / мають вибачити німцям злочини нацизму. Ще більш неприйнятним видавалося, що поляки можуть просити вибачення у німців.

повинен відповідати за те, чого я не вчиняв?”. Друга, не менш важлива відмінність: ініціаторами пробачень в польсько-німецькому порозумінні були священики з обох (!) сторін. Використовуючи свої впливи на суспільство, вони просували ці думки у свої пастви, таким способом формуючи відповідну суспільну опінію. Питання українсько-польського примирення порушили та використовують політики обох країн. Як зауважують аналітики, цією резолюцією було завершено етап спроб примирення за формулою “Прощаємо і просимо пробачення”. Замість цього було використано мотто “Не про помсту, лише про пам’ять кричати жертви” (“Nie o zemstę, lecz o pamięć wołają ofiary”). Певні вказівки на причини зміни позиції польського політикуму дає нам теза Міхала Дворчика про те, що проблемою сучасних українсько-польських відносин не є вибачення чи перепросини, а те, якими будуть через кілька років наслідки історичної політики, яку нині провадить Україна³⁰.

Одним із найнеприємніших моментів треба вважати той факт, що рішення про визнання подій на Волині геноцидом підтримали майже всі депутати Сейму (432 із 460) незалежно від політичних уподобань. Утрималися від голосування десятеро обранців (J. Cichoń, M. Świącicki, M. Zemnała (PO), E. Lieder, K. Lubnauer, J. Meysz-towski, K. Mieszkowski, M. Rosa, J. Scheuring-Wielgus, A. Szłapka), а деякі просто не голосували (S. Huskowski, J. Protasiewicz, M. Kamiński, S. Niesiowski, R. Petru).

Це рішення викликало цілком очікувану реакцію в українській сторони. Президент України Петро Порошенко висловив свій жаль з приводу ухвали польського Сейму. Щобільше, незадовго перед тим, під час візиту у Варшаві, він вшанував пам’ять жертв волинської трагедії, схиливши коліна.

У контексті аналізу обговорення в польському парламенті волинського питання варто уваги й спостереження посла України у Польщі Андрія Дешиці про те, що “частина польських політиків, приймаючи постанову щодо вшанування жертв Волині, так і не врахувала неодноразових звернень та пропозицій української сторони *щодо спільної оцінки* нашої спільної трагічної історії”³¹. Саме односторонність заяв та оцінок, відсутність діалогу на політичному, науковому / академічному, суспільному рівнях потрібно вважати визначальними для останніх років.

Вказуючи на те, що рішення польського Сейму повністю ревізують п’ять принципів спільних документів, екс-президент України Леонід Кравчук висловив думку, що ці заяви були продиктовані емоціями, “або може якимись політичними вихиласями, які виникли через якісь специфічні причини”³².

Настрої по обидва береги Бугу радикалізуються, а рішення польських парламентарів примушують українців говорити відверто ті речі, про які до цього намагалися не нагадувати – і що прикметно, не забуваючи шукати своє місце на шляху українсько-польського порозуміння. Політолог Остап Кривдик дуже чітко сформулював цю тенденцію в настроях: “Ми разом повинні пройти тяжку стежку. Польща має визнати своє імперське минуле і, аналогічно до Британії, Франції, Бельгії, Голландії, Іспанії,

³⁰ Dworczyk M. Spór o pamięć / Michał Dworczyk: rozmawia Wiesława Lewandowska // Niedziela Ogólnopolska. – 2016. – Nr 29. – S. 36–37.

³¹ Дешиця про рішення Сейму Польщі щодо Волинської трагедії: одностороння політична оцінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1432003-deschitsya-pro-uhvalu-seymu-polschi-schodo-genotsidu-na-volini-odnostoronnya-politichna-otsinka.html>

³² Кравчук назвав заяви польського Сейму щодо “Волинської трагедії” “політичними вихиласями” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voi.com.ua/news/501557/>

закінчити його, визнавши те, що Україна була колонією і мала право на свою боротьбу. Україна ж мусить чітко назвати тих діячів визвольного руху, хто чинив військові злочини, засудити їхні ідеї і практики, берегти пам'ять жертв їхніх злочинів"³³.

Водночас останні соціологічні опитування, які провів 21–28 листопада 2016 р. Український інститут майбутнього, вселяють оптимізм і вказують, що українське суспільство не налаштоване на ескалацію і схильне перевести “волинську” дискусію в діалог професійних істориків без здійснення симетричних кроків³⁴.

Такі результати можуть свідчити також і про те, що “волинська тема” в Україні й надалі не належить до мейнстримових, на відміну від Польщі.

Що ж далі? Польській стороні потрібно припинити гратися з цією непростю темою, кидати українцям звинувачення в геноциді (бо в тій історії і українці, і поляки були й у катами, і жертвами) та приймати непродумані рішення. Навіть маючи переконання у власній правоті, потрібно пам'ятати, що буде наступний день і не можна робити заяви, які щонайменше ускладнюють діалог.

Українська сторона врешті-решт має поставитися до українсько-польських відносин загалом і теми волинської трагедії зокрема серйозно й поважно. Доки українська влада і суспільство не зрозуміють, що цю тему не вдається замовчати або тримати на рівні регіональних пріоритетів, нам не вийти з цього глухого кута. Українські політики, науковці та суспільство загалом має водночас і віддавати шану воїнам УПА за їхню боротьбу за незалежну Україну (як це, до речі, відбувається з воїнами АК у Польщі), й об'єктивно оцінювати те, що відбулося на західних землях України, пам'ятаючи і українські, й польські жертви конфлікту.

Хоча польські депутати, приймаючи рішення, пояснювали, що їхня мета – “остаточно закрити волинське питання”, є великі сумніви, що вийде саме так. У процесі розгляду постанови частина депутатів Сейму обурювалася, що рішення приймають постановою, а не законом, і обіцяли “виправити цю ситуацію”.

Oksana Kalischuk. Political discussions on volynian events in the Polish Parliament

The main purpose of this article is to present the discourse about commemoration victims of Volyn tragedy in parliament of the Third Polish Republic. Article is based on the analysis of materials from Polish Sejm, such as stenographic reports of the meeting of the Sejm, the stenographic report of the meeting of parliamentary committees, but also on media reports published on the Internet and newspapers. The text opens synthesis of Polish debates on issue of the politics of memory. In the next part of the article, authors describes the views of the Ukrainian authorities in the period 1991–2016 on the issue of anti-Polish activities of OUN-UPA and its implications on contemporary Polish discourse in the context of commemorating the victims of the massacre in Volyn. The most extensive part of this work is analysis of the debates and legislative processes in the Polish Parliament dealt with issues related to commemoration the victims of these dramatic events. On the basis of that case study, author show the evolution of Polish politics of memory in the Third Polish Republic.

Keywords: Volynian tragedy, Third Polish Republic, Sejm, Senat, stenographic reports.

³³ Кривдик О. Екстимація війни [Електронний ресурс] / О. Кривдик. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2016/07/22/149154/>

³⁴ Романенко Ю. Как украинцы смотрят на отношения между Украиной и Польшей [Электронный ресурс] / Ю. Романенко. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/politics/kak-ukraintsy-smotryat-na-otnosheniya-mezhdu-ukrainoy-i-polshey.html>